

Factsheet Huwelijksmigratie, nr. 1:

INKOMENSEISEN EN LEEFTIJDGRENZEN

Effecten op emancipatie

AANLEIDING

De laatste jaren is huwelijksmigratie maatschappelijk en politiek ter discussie komen te staan. Diverse beleidsvoornemens richten zich op het beperken van de huwelijksmigratie, of het bestrijden van problematische aspecten ervan.

Twee van die beleidsvoornemens zijn de verhoging van de inkomenseis voor huwelijksmigratie tot 120% van het wettelijk minimumloon, en verhoging van de leeftijdsgrens tot 21 jaar voor beide partners. De Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie heeft hierover op 28 september 2004 een concept Algemene maatregel van bestuur (AMvB) naar de Tweede Kamer gestuurd.

Aan de emancipatie-effecten van deze plannen is nog weinig aandacht besteed. Huwelijksmigratie kan risico's met zich meebrengen voor de emancipatiemogelijkheden van de betrokken vrouwen. Dat betekent niet automatisch dat beperking van het recht op huwelijksmigratie de emancipatie bevordert. Een zorgvuldige analyse van de mogelijke emancipatie-effecten van beleid is daarom de moeite waard, evenals een evaluatie na invoering van het beleid.

DOELSTELLING

In deze factsheet wordt op een rij gezet wat uit een oogpunt van emancipatie de mogelijke effecten van het voorgestelde beleid zijn. E-Quality adviseert op basis hiervan om in elk geval een evaluatie van het beleid te laten plaatsvinden, specifiek gericht op de emancipatie-effecten.

Deze factsheet is bedoeld voor politici en beleidsambtenaren die betrokken zijn bij het beleid rond huwelijksmigratie.

De komende maanden zal E-Quality factsheets presenteren over andere aspecten van huwelijksmigratiebeleid, zoals inburgering in het buitenland, het nieuwe inburgeringsstelsel in Nederland, en een eventueel ingroeimodel voor de sociale zekerheid.

FEITEN EN CIJFERS

BEELDVORMING EN WERKELIJKHEID: WIE ZIJN DE HUWELIJKSMIGRANTEN?

In de beeldvorming gaat het bij huwelijksmigratie vooral om *importbruiden*, die worden 'geïmporteerd' door Turkse en Marokkaanse jongens. Omdat deze jongens op zoek zouden zijn naar een volgzaam vrouw trouwen zij met een laag opgeleid meisje, dat moeilijk zal integreren in de Nederlandse samenleving.

Zulke importbruiden bestaan wel. Bij het denken over beleid rond huwelijksmigratie in het algemeen is het echter van belang te beseffen dat dit beeld slechts van toepassing is op een minderheid van alle huwelijksmigranten.

- Per jaar komen er ongeveer 20.000 huwelijksmigranten uit 160 verschillende landen naar Nederland.
- Van hen wordt ongeveer 40 tot 50% 'geïmporteerd' door een Nederlandse partner. Een op de vijf Nederlanders heeft een buitenlandse partner (RMO, p. 15).
- Er zijn geen cijfers beschikbaar over het percentage homoseksuele c.q. heteroseksuele huwelijksmigranten.
- Zo'n 7700 van de 20.000 huwelijksmigranten komen uit Europa (ACVZ 2004, p. 141).
- 9000 komen uit Turkije of Marokko.
- Van de Turkse huwelijksmigranten is 57,5% vrouw, van de Marokkaanse huwelijksmigranten 50,4% (Hooghiemstra, p. 208).
- Van alle huwelijksmigranten is dus nog geen kwart een Turkse of Marokkaanse vrouw.

E-Quality

Kenniscentrum voor emancipatie in de multiculturele samenleving

Hoeveel van de Turkse en Marokkaanse huwelijksmigrantes aan het beeld van het naïeve ongeëmancipeerde dorpsmeisje beantwoordt is niet bekend. Een deel bestaat uit goed opgeleide meisjes die weloverwogen voor huwelijksmigratie hebben gekozen. Sommigen om op die manier hun sociaal-economische positie te verbeteren (Sijses, p. 12) – ook al is dat een overweging die volgens de beeldvorming meer past bij mannelijke huwelijksmigranten.

Opvallend is overigens dat Marokkaanse mannen minder vaak dan vrouwen (en ook minder dan Turkse mannen en vrouwen) blijken te kiezen voor een bruid uit het land van herkomst.

Percentage gehuwde tweede-generatie Turken en Marokkanen in Nederland dat gehuwd is met een partner uit het land van herkomst van de ouders, 1 januari 2000.

	Turken	Marokkanen
Vrouwen	69,1	61,6
Mannen	71,6	55,7

Bron: ontleend aan Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (2004), p. 140.

Dat er relatief weinig gehuwd wordt met iemand uit de Turkse of Marokkaanse gemeenschap in Nederland heeft diverse oorzaken. Het is bijvoorbeeld cultureel niet geaccepteerd dat meisjes en jongens elkaar vrijblijvend leren kennen. De jongeren leren mogelijke partners vooral kennen doordat ouders de ontmoetingen regelen. De ouders hebben sterke banden met het land van herkomst, en zijn veelal geneigd om daaruit partners te introduceren.

Meisjes vertellen bovendien vaak dat zij in het land van herkomst makkelijker een goed opgeleide, en modern denkende, partner kunnen vinden dan in Nederland. Over de Turkse en Marokkaanse jongeren in Nederland wordt wel gezegd dat er sprake is van een 'seksekloof' (zie o.a. Sijses p. 7-8). De meisjes zijn vaak geëmancipeerder en moderner.

Cultuur en traditie zijn niet statisch. De laatste decennia is al een grote verandering opgetreden. Onder Turkse en Marokkaanse jongeren in het algemeen staat het importhuwelijk sterk ter discussie (zie bijvoorbeeld enkele passages uit internetdiscussies, geciteerd in Kohlmann e.a., p. 62 en 65). Zie over deze materie uitgebreid *Trouwen over de grens. Achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland* (Hooghiemstra, 2003).

LEEFTIJD BIJ HUWELIJKSMIGRATIE

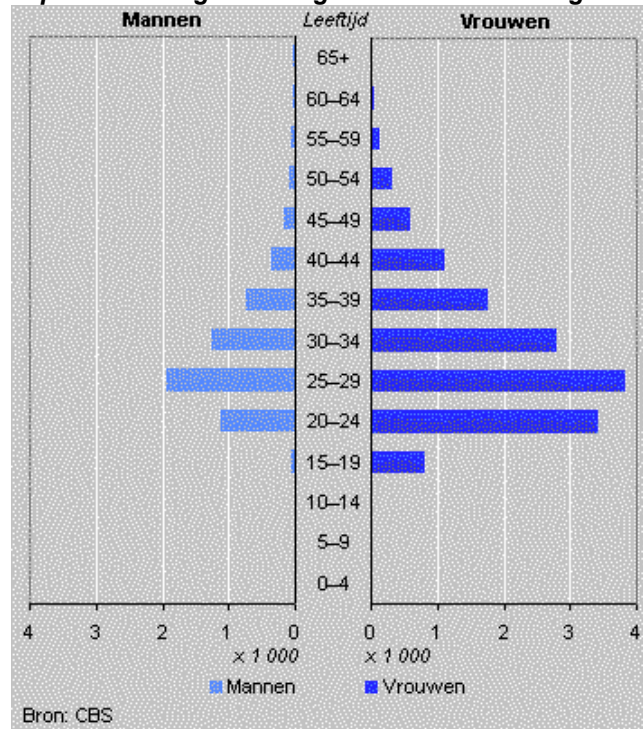
Op dit moment is huwelijksmigratie mogelijk als beide partners minimaal 18 jaar oud zijn, conform de minimumhuwelijksleeftijd in Nederland. De voorgenomen verhoging tot 21 jaar zal vooral voor vrouwen van Turkse en Marokkaanse afkomst gevolgen hebben.

In de Nota van toelichting bij de Algemene maatregel van bestuur vermeldt de regering dat thans 21% van de Turkse huwelijksmigranten jonger dan 21 jaar is, 16% van de Marokkaanse, 8% van de Surinaamse, en 5% van de overige. Deze gegevens worden niet naar gender uitgesplitst. Het is echter duidelijk dat voor vrouwen nog hogere percentages gelden, zodat voor hen een hogere leeftijdsgrens meer gevolgen zal hebben.

Gemiddelde leeftijd bij huwelijksluiting van in Nederland wonende gehuwde Turken en Marokkanen, 1 januari 2000.

	Turken	Marokkanen
Vrouwen	20,0	20,6
Mannen	23,0	26,7

Bron: Hooghiemstra 2003.

Leeftijdopbouw immigrerende gezinsvormers naar geslacht, 2002

Overgenomen uit: CBS Webmagazine 1 maart 2004

De relatief jonge huwelijksleeftijd binnen de Turkse en Marokkaanse gemeenschap hangt ook samen met het feit dat ongehuwd samenwonen c.q. een seksuele relatie hebben cultureel veelal geen optie is, terwijl autochtone jongeren dat op die leeftijd vaak wel doen.

Overigens kleven vanuit internationaal recht bezwaren aan een minimumleeftijd voor huwelijksmigratie, indien deze leeftijd afwijkt van de geldende huwbare leeftijd van het ontvangende land. Strijd met het recht om zonder onderscheid naar nationaliteit een gezin te stichten (artikel 16 Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en artikel 12 Europees Verdrag van de Rechten van de Mens) is hierbij aan de orde. Zie over deze materie uitgebreider Ines Orobio de Castro in *Vrouwen in het Migratiebeleid* (Kohlmann e.a., p. 66-68).

INKOMENSEIS: VERSCHILLEN TUSSEN MANNEN EN VROUWEN

In de meeste ons omringende landen ligt de inkomenseis voor gezinsvorming op het niveau van het minimumloon of de sociale bijstand (Sijses, p. 25). Zo is het in Nederland thans ook.

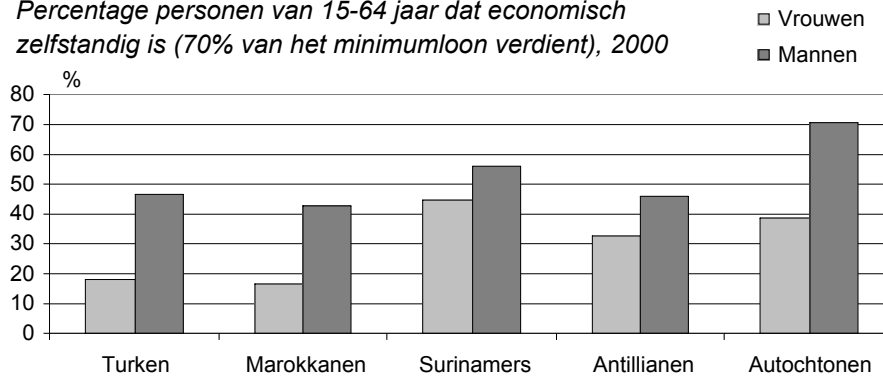
Cijfers die precies aangeven hoeveel mannen en vrouwen van diverse etniciteiten (waaronder autochtonen) voldoen aan de huidige inkomenseis zijn niet beschikbaar, evenmin als cijfers die uitgaan van 120% van het minimumloon.

Onderstaande cijfers over economische zelfstandigheid en het gemiddeld persoonlijk inkomen geven echter voldoende indicatie van de verschillen naar sekse en afkomst.

E-Quality

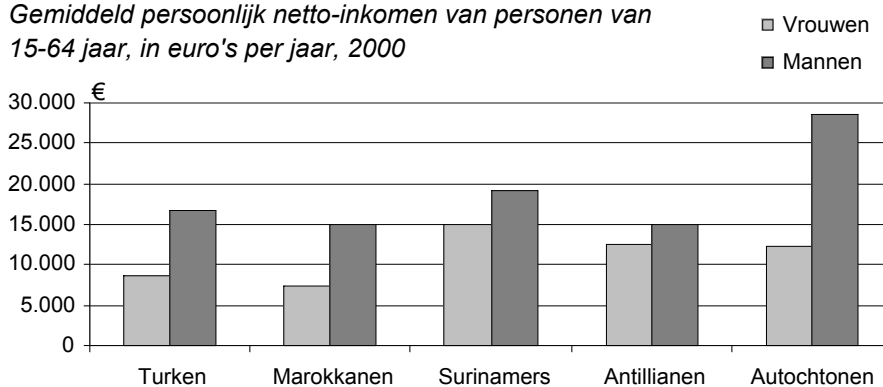
Kenniscentrum voor emancipatie in de multiculturele samenleving

Percentage personen van 15-64 jaar dat economisch zelfstandig is (70% van het minimumloon verdient), 2000

Bron: Gijsberts en Merens, p. 122.

Gemiddeld persoonlijk netto-inkomen van personen van 15-64 jaar, in euro's per jaar, 2000

Bron: Gijsberts en Merens, p. 120.

Ook aan de vereiste *duurzaamheid* van het arbeidsinkomen voldoen minder vrouwen dan mannen, en voldoen vrouwen uit etnische minderheden nog minder vaak.

Percentage werkenden met een flexibele arbeidsrelatie, 2002.

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	Molukkers	Autochtonen
Vrouwen	26	26	12	21	22	8
Mannen	17	16	13	14	20	5

(Flexibele arbeidsrelatie is hier een contract korter dan een jaar zonder uitzicht op vast dienstverband.)

Bron: Gijsberts en Merens, p. 104

GELIJKE BEHANDELING

Uit bovenstaande gegevens over de inkomensverdeling tussen mannen en vrouwen rijst het vermoeden dat vrouwen minder vaak dan mannen kunnen voldoen aan zowel de huidige inkomeneis, als aan de voorgestelde hogere inkomeneis. Dat geldt nog sterker voor vrouwen uit etnische minderheden. Om te toetsen of hier daadwerkelijk sprake is van (verboden) indirect onderscheid, zijn cijfers nodig over de percentages *ongehuwde* mannen en vrouwen die duurzaam minimaal de bijstandsnorm c.q. 120% van het minimumloon verdienen; zij zijn het immers die eventueel tot gezinsvorming kunnen overgaan.

De Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACVZ) concludeerde in 2002 in haar rapportage over het VN-Vrouwenverdrag in relatie tot het Nederlands vreemdelingenrecht dat er sprake zou kunnen zijn van strijd met artikel 16, lid 1 onder a respectievelijk d van het VN-Vrouwenverdrag, en met artikel 5 van de Algemene wet gelijke behandeling (ACVZ, 2002).

E-Quality

Kenniscentrum voor emancipatie in de multiculturele samenleving

De ACVZ deed de volgende aanbevelingen:

- Een goede naleving van het VN-Vrouwenverdrag maakt het naar de mening van de ACVZ noodzakelijk dat de overheid betrouwbaar statistisch materiaal verzamelt over de vraag in welke mate in Nederland verblijvende personen (uitgesplitst naar geslacht en etnische achtergrond) kunnen voldoen aan de thans geldende inkomenseis. Dat materiaal is momenteel niet voorhanden.
- De ACVZ adviseert tevens om de voornemens tot beleidswijziging (verhoging inkomenseis, verhoging van de leges en zelffinanciering van de inburgeringscursus) vóór de beslissing over inwerkingtreding, te onderwerpen aan een Emancipatie Effect Rapportage (EER).

In de Kabinetsreactie op de ACVZ-rapportage liet de Minister van Vreemdelingenzaken en Integratie weten dat nog nader beraad zou plaatsvinden over de wenselijkheid de genoemde gegevens te verzamelen.

Daarnaast schreef de Minister: "Bezien zal worden of het instrument van de Emancipatie Effectrapportage bij substantiële beleidswijzigingen toegepast kan worden. [...] De totstandkoming van een Emancipatie Effectrapportage is immers tijdsintensief en daarnaast niet in alle gevallen nodig [...]. Voorts is het met betrekking tot bijvoorbeeld de verhoging van de inkomenseis zo, dat het kabinet zich hiertoe al middels het Hoofdlijnenakkoord heeft uitgesproken. Het doen uitvoeren van een Emancipatie Effectrapportage heeft in dezen dan ook geen nut, aangezien de uitslag ervan geen effect zal hebben op de beleidswijziging."

Kennelijk is naderhand besloten de statistische gegevens niet te verzamelen. In de Nota van toelichting wordt zonder onderbouwend cijfermateriaal gesteld dat de nieuwe eisen geen verboden indirecte discriminatie behelzen. Wel wordt vermeld dat de regering de arbeidsparticipatie van vrouwen wil stimuleren, waardoor de achterstand op dit gebied verminderd kan worden.

UITZONDERING VOOR MOEDERS MET KLEINE KINDEREN VERVALT

Naast een verhoging van de inkomenseis wordt in de AMvB ook de uitzonderingsbepaling geschrapt die gold voor alleenstaande ouders met kinderen onder de vijf jaar. Zij hoeven op dit moment niet aan de inkomenseis te voldoen. De regering wil deze categoriale uitzonderingsbepaling schrappen. De betrokkenen dienen alsnog te gaan werken, om zodoende hun verantwoordelijkheden in te vullen die de overkomst van het gezinlid meebrengt, aldus de Nota van toelichting. Dit voorkomt tevens dat de afstand tot de arbeidsmarkt toeneemt door te lange afwezigheid.

Er zijn onder alle etnische groepen aanmerkelijk meer alleenstaande moeders dan vaders.

Percentage personen dat ouder in een een-oudergezin is, 2003.

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Totale bevolking
Vrouwen	6	5	17	3
Mannen	1	0	2	1

Bron: Gijsberts en Merens, 2004.

ERVARING MET EISEN VOORAFGAAND AAN HUWELIJKSMIGRATIE

In 1994 werd een verscherpte inkomenseis voor gezinsvorming en –hereniging ingevoerd. Dit leidde op korte termijn tot een daling van de omvang van de gezinsmigratie. Er bleek echter geen sprake te zijn van afstel van huwelijksmigratie, maar van uitstel. Zodra men aan de eisen kon voldoen, kwam de partner alsnog naar Nederland (Hooghiemstra p. 64-65 en 76) en liet de statistiek dus een piek zien.

Dit effect valt bij de thans voorgenomen verhoging van de inkomenseis opnieuw te verwachten. Ook de verhoging van de leeftijdsgrens zal dit effect te zien geven. In de Nota van toelichting bij de AMvB wordt erkend dat er deels sprake zal zijn van uitstel van de voorgenomen gezinsmigratie tot een later tijdstip.

Het is bovendien te verwachten dat een belangrijk deel van de betrokkenen wel al in het land van herkomst in het huwelijk zal treden, met name in culturen waar jong huwen gebruikelijk is. Alleen de komst naar Nederland moet dan worden uitgesteld. Dat betekent dat in de tussentijd vaak al kinderen geboren zullen worden. Ook hun komst naar Nederland (indien de moeder de

E-Quality

Kenniscentrum voor emancipatie in de multiculturele samenleving

'importpartner' is) wordt dan uitgesteld totdat bijvoorbeeld de moeder 21 jaar is geworden, wat hun taalverwerving niet ten goede komt.

ANALYSE & AANBEVELINGEN

ALGEMEEN: RISICO VAN UITSTEL

Zowel de verhoging van de leeftijdsgrens als die van de inkomenseis zullen naar verwachting ertoe leiden dat de daadwerkelijke immigratie van een deel van de huwelijksmigranten wordt uitgesteld. Dit maakt dat de migrerende partner later aan de daadwerkelijke integratie in Nederland kan beginnen, en dat zal vaak ook voor eventuele kinderen gelden. Het beleid kan op deze manier contraproductief zijn vanuit een oogpunt van emancipatie en integratie.

LEEFTIJDGRENZEN: VOOR- EN NADELEN

Positief effect van een hogere leeftijdsgrens zou kunnen zijn dat dit een bijdrage kan leveren aan de vrije partnerkeuze. Iemand van 21 jaar of ouder zal wellicht makkelijker weerstand aan de invloed van de ouders kunnen bieden dan iemand van 18. Vooral voor meisjes kan dit van belang zijn, omdat zij vaak op jonge leeftijd huwen.

Het is echter ook mogelijk dat een groot deel van de betrokkenen toch op jonge leeftijd trouwt, maar dan een aantal jaren moet wachten voordat huwelijksmigratie mogelijk is. Het beleid vergroot dan de keuzevrijheid van de huwelijkspartners niet.

De regering schetst in de Nota van toelichting (paragraaf 3) een somber beeld van vrouwelijke huwelijksmigranten in Nederland. Wellicht is dat beeld hier en daar iets te somber. Zo lopen vrouwen vooruit op mannen in hun sociaal-culturele integratie (d.w.z. opvattingen over bijvoorbeeld emancipatie) (Gijsberts en Merens p. 78).

Dit doet niet af aan het probleem dat vrouwen uit etnische minderheden gemiddeld lager opgeleid zijn dan mannen, minder goed Nederlands spreken, en minder participeren op de arbeidsmarkt. De vraag is gerechtvaardigd in hoeverre verhoging van de leeftijdsgrens voor huwelijksmigratie deze problematiek kan verminderen. De regering geeft hiervoor één argument: gezinsvorming zou een prikkel kunnen zijn om te stoppen met school. Inderdaad zijn ook bij E-Quality signalen uit de praktijk bekend van jonge vrouwen die hun opleiding staken en fulltime gaan werken zodat zij genoeg verdienen om hun man naar Nederland te laten komen. Als huwelijksmigratie op grond van de leeftijdsgrens toch nog onmogelijk is, zullen de betrokkenen hiermee in elk geval wachten tot zij 21 zijn. Dit kan een positief effect zijn, omdat het bijdraagt aan een goed opleidingsniveau en daarmee aan emancipatiemogelijkheden. Een opleiding op hbo- of universitair niveau zal echter meestal langer doorstuderen vergen dan tot 21 jaar. Zie hierover het slot van de volgende paragraaf.

INKOMENSEIS: NADELIG VOOR VROUWEN

De inkomenseis lijkt vooral geschikt om een beroep op de algemene middelen te beperken, en wellicht om de omvang van huwelijksmigratie te beperken (hoewel bij dit laatste meer uitstel dan afstel is te verwachten).

De verhoging van de inkomenseis zal niet of nauwelijks een positief effect hebben op emancipatie- of integratieproblemen die kunnen samenhangen met huwelijksmigratie. Deze problemen houden niet zozeer verband met de *hoogte* van het inkomen. Belangrijker is hiervoor de mate waarin men maatschappelijk participeert in de vorm van werk, opleiding, of anderszins.

Een belangrijk nadeel van de inkomenseis is dat deze ongelijk uitwerkt voor mannen en vrouwen die in Nederland wonen. Strijd met onder andere het VN-Vrouwenverdrag is hierbij aan de orde. De regering vermeldt in de Nota van toelichting wel te streven naar een hogere arbeidsparticipatie van vrouwen, maar dat neemt niet weg dat *op dit moment* de cijfers uitwijzen dat vrouwen vaker dan mannen worden uitgesloten door de hoogte van de inkomenseis en door het duurzaamheidsvereiste.

In verband met het ook door de regering gesignaleerde risico dat mensen ten bate van gezinsvorming met hun opleiding stoppen, is nog te overwegen om voor degenen die fulltime onderwijs volgen een uitzondering te maken op de inkomenseis. Dit zou het mogelijk maken om bijvoorbeeld een hbo- of universitaire opleiding af te ronden. Vooral voor een vrouwelijke studente met een partner uit het buitenland zou dit uitkomst bieden. Naast een eventueel inkomen dat zij

E-Quality

Kenniscentrum voor emancipatie in de multiculturele samenleving

naast haar studie verdient (veel fulltime-studenten hebben immers een parttime baantje), zal namelijk haar mannelijke huwelijkspartner veelal in staat zijn werk te vinden. De arbeidsdeelname van mannelijke Turkse en Marokkaanse huwelijksmigranten bedraagt 79% resp. 72% (Gijsberts en Merens p. 85).

ALLEENSTAANDE MOEDERS

Dat ook alleenstaande ouders met kinderen onder de vijf jaar betaald werk kunnen verrichten, is vanuit het emancipatiebeleid een terecht uitgangspunt. Ook in de Wet werk en bijstand zijn deze ouders niet automatisch vrijgesteld van de sollicitatieplicht.

Wel is het voor alleenstaande ouders –vooral moeders- met kleine kinderen bijzonder lastig om aan de inkomenseis van 120% van het minimumloon te voldoen. Het gemiddelde uurloon van vrouwen is relatief laag, en het gemiddelde uurloon van vrouwen uit etnische minderheden nog lager. De inkomenseis van 120% van het minimumloon zou voor velen betekenen dat zij fulltime moeten werken, hetgeen voor een alleenstaande ouder met een klein kind moeilijk te realiseren is. Een beleidsoptie zou kunnen zijn om voor alleenstaande ouders met kleine kinderen een lagere inkomenseis te stellen.

HOMOSEKSUELE GEZINSVORMING

In paragraaf 6 van de Nota van toelichting schetst de regering een belangenafweging tussen het algemeen belang enerzijds, en het recht op gezinsleven in Nederland anderzijds. De regering geeft daarbij aan dat de betrokkenen ook de optie hebben hun gezinsleven buiten Nederland uit te oefenen.

Dat laatste is echter voor homoseksuele paren in vele landen niet mogelijk.

Wellicht zou de regering in dit verband kunnen bevestigen dat voor homoseksuele paren eerder een individuele afwijking van de eisen in de rede zal liggen.

CONCLUSIE: EMANCIPATIE-EFFECTRAPPORTAGE OF EVALUATIE

Uit de in dit factsheet gepresenteerde feiten en de analyse blijkt dat het beleid rond huwelijksmigratie belangrijke emancipatie-effecten kan hebben. Daarom zou dit beleid een goed onderwerp zijn voor een Emancipatie-effectrapportage (EER), zoals ook aanbevolen door de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken.

Een EER kan in acht weken gemaakt worden, te rekenen vanaf het moment dat de opdracht is gegeven en het onderzoek van start gaat (Directie Coördinatie Emancipatiebeleid, 2001). Dit hoeft dus geen grote vertraging van het beleid met zich mee te brengen.

Mocht de Tweede Kamer echter, met de Minister, van mening zijn dat een EER op dit moment niet opportuun is, dan is te overwegen om het beleid in elk geval te laten evalueren op emancipatie-effecten.

BRONNEN

Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (2002). *Het VN-Vrouwenverdrag in relatie tot de positie van vreemdelingen vrouwen in het Nederlandse vreemdelingenrecht en vreemdelingenbeleid*. Den Haag: ACVZ.

Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (2004). *Inburgeringseisen als voorwaarde voor verblijf in Nederland*. Den Haag: ACVZ.

Botman, M., & M. Hermans (2002). *Burgers in beeld, beeldvorming naar gender en etniciteit in overheidsbeleid*. Den Haag: E-Quality.

Commissie-Blok (Tijdelijke Commissie Onderzoek Integratiebeleid), *Rapport Bruggen Bouwen*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2003–2004, 28 689, nrs. 8–9.

Directie Coördinatie Emancipatiebeleid (2001), *Handleiding Emancipatie-effectrapportage*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Gijsberts, M. & A. Merens (red.) (2004). *Emancipatie in Estafette, de positie van vrouwen uit etnische minderheden*, Den Haag: SCP.

Hooghiemstra, E. (2003). *Trouwen over de grens, achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: SCP.

E-Quality

Kenniscentrum voor emancipatie in de multiculturele samenleving

- Kabinetsreactie Tweede nationale rapportage VN-Vrouwenverdrag (SZW 0400002), december 2003.
Kabinetsreactie op het rapport 'Bruggen Bouwen' van de tijdelijke Commissie Onderzoek Integratiebeleid, TK 2003-2004, 28689, nr. 17.
- Kohlmann, C., Kraus, S. & I. Orobio de Castro (2003). *Vrouwen in het Migratiebeleid*. Den Haag: E-Quality.
- Nicolaas, H., & A. Sprangers. Een op de vier immigranten komt hier trouwen. *CBS Webmagazine* 1 maart 2004, geraadpleegd 7 oktober 2004. Beschikbaar via <http://www.cbs.nl/nl/publicaties/artikelen/algemeen/webmagazine/artikelen/2004/1403k.htm>
- Notos, S. & S. Kraus (2003). *Vrouwen in de Inburgering*. Den Haag: E-Quality.
- Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (2003). *Inburgering: educatieve opdracht voor nieuwkomer, overheid en samenleving*. Den Haag: ACVZ.
- Spijkerboer, T.P. (2002). *Het VN-Vrouwenverdrag en het Nederlandse vreemdelingenrecht*. Den Haag: ACVZ.
- Sijses, B., m.m.v. V. Marinelli (2003). *Het importhuwelijk: dilemma's en oplossingen*. Utrecht: Forum.

Voor meer informatie over huwelijksmigratie kunt u contact opnemen met Sabine Kraus, senior beleidsmedewerker E-Quality. E-mail s.kraus@e-quality.nl of telefoonnummer (070) 3129 792.